

УДК 330.341

**ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ І УПРАВЛІННЯ НИМИ В
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**ENVIRONMENTAL RISKS OF ENTERPRISES AND THEIR
MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ENSURING SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

*докт. екон. наук І.В. Токмакова, В.Р. Курилович
Український державний університет залізничного транспорту (м. Харків)*

*DSc (Econ.) I.V. Tokmakova, V.R. Kurylovych
Ukrainian State University of Railway Transport (Kharkiv)*

Виробничо-господарська діяльність сучасних підприємств часто супроводжується виникненням екологічних ризиків, які можуть завдати серйозної шкоди навколишньому середовищу, призвести до забруднення повітря, води та ґрунту, виснаження природних ресурсів, істотної зміни клімату і можуть мати відчутні довгострокові наслідки.

Під екологічним ризиком слід розуміти ймовірність завдання шкоди навколишньому середовищу внаслідок діяльності людини або реалізації несприятливих подій природного характеру, а також можливість подальшого негативного впливу такого середовища на людину і об'єкти економіки.

Порівняно зі звичайними підприємницькими ризиками, визначити наслідки реалізації екологічного ризику набагато важче, оскільки природне середовище як об'єкт впливу є складною багатовимірною системою. І коли йдеться про техногенне джерело екологічного ризику, то початковий етап його реалізації пов'язаний із таким впливом на екосистеми (викиди забруднювальних речовин в атмосферу, забруднення водойм і водотоків), що не порушує здатність до самовідновлення. Суттєве перевищення цієї здатності призводить до реалізації другого етапу, коли з'являється ймовірність порушення відтворювальних процесів в еколого-економічних системах. Оскільки сучасне підприємство розглядається як відкрита еколого-економічна система, то необхідно враховувати фактори зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з метою забезпечення можливості переходу до сталого розвитку. Оцінку сталості розвитку промислового підприємства слід здійснювати в аспектах його зовнішньої та внутрішньої стійкостей в високоризикових умовах [1].

Процес управління екологічним ризиком на підприємстві має складатися з таких основних етапів:

1) Ідентифікація ризиків - систематичне виявлення та вивчення ризиків,

які характерні для даного виду діяльності;

2) Оцінка екологічного ризику - визначення його ймовірності та розмірів шкоди;

3) Вибір методів зниження ризиків (ухилення, нейтралізації, страхування, диверсифікації).

Для оцінки значущості екологічних аспектів керівництвом підприємства можуть бути використані такі матеріали: інформація про стан природно-соціального середовища, що дасть змогу виявити ступінь впливу на нього; дані підприємства про вхідні потоки речовин та енергії, скиди, відходи та викиди в термінах ризику; думки зацікавлених сторін; природоохоронна діяльність підприємства, контрольована законодавчими органами; діяльність із закупівель; дані з проектування, розвитку, виробництва, розподілу, обслуговування, використання продукції підприємства (у тому числі повторного).

Як вихідні дані для оцінювання значущості впливу виробничо-господарської діяльності на навколишнє середовище можуть використовуватися: матеріальні баланси виробництва або окремих технологічних процесів (технологічні регламенти); дані виробничого екологічного контролю; відомості щодо ГДВ, ГДС, ГДК, лімітів розміщення відходів. Аналіз та оцінку проводять для певного часового інтервалу (доба, місяць, рік). Під час оцінювання значущості впливів на навколишнє середовище підприємства слід розглядати не тільки нормальні умови діяльності, а й також запуск, завершення діяльності та позаштатні ситуації на підприємстві.

За результатами ідентифікації та оцінки ризиків складається їх реєстр і розробляється програма управління ризиками. Основні напрямки процесу екологізації діяльності підприємства з метою забезпечення сталого розвитку включають:

– раціональне господарювання, що сприяє максимальній ефективності використання вже наявного обладнання та виробничих процесів та не допускає перевитрати сировини, матеріалів та енергії;

– розробка нових матеріалів, що дозволяє замінювати небезпечні компоненти у технологічних процесах та виробках;

– розробка виробничих процесів, що передбачають утилізацію та переробку відходів різного агрегатного стану;

– проведення прямих природоохоронних та компенсаційних заходів (очисні споруди, установки з уловлювання забруднюючих речовин, рекультивация порушених земель та ін.);

– модернізація виробництва, з метою досягнення більшої екологічності, зменшення природоємності кінцевої продукції, підтримка проєктів, спрямованих на зниження шкідливого впливу на довкілля;

– залучення інвестицій з метою створення екологізованих виробництв та

екологічно чистих технологій.

[1] Дикань В.Л., Токмакова І.В. Розвиток еколого-економічного управління на підприємствах України в умовах євроінтеграції : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2008. 150 с.

УДК 330.341:334.72

**РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ВОЄННИЙ ТА
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

**DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN
THE WAR AND POST-WAR PERIOD**

*канд. екон. наук А.В.Толстова,
Український державний університет залізничного транспорту (Харків)*

*Ph.D. (econ.) A.V. Tolstova,
Ukrainian State University of Railway Transport (Kharkiv)*

Ключовим фактором розвитку економіки країни в воєнний та післявоєнний період є розвиток реального сектору економіки, значна частка якого приходить на мале та середнє підприємництво. Ці підприємства є найбільш поширеною формою реалізації свободи підприємницької діяльності для основної маси громадян, передумовою здорової економічної конкуренції, а також зайнятості та підтримання добробуту для значної частини населення. Така форма підприємництва не вимагає великих стартових інвестицій, гарантує високу швидкість обороту ресурсів, задовольняє суттєву частину попиту на товари та послуги масового споживання. Саме без якісного розвитку сегменту малого та середнього бізнесу, який завдяки гнучкості та адаптивності має значно вищий потенціал щодо подолання економічної кризи, неможливий розвиток економіки країни в післявоєнний період.

Початок війни завдав нищівного удару по українському бізнесу. Так втрати малого та середнього бізнесу склади понад 83 млрд долл. Близько 10 млн українців переїхали, частина з яких виїхала за кордон. Поступово частина компаній повернулась на ринок. Бізнес працював в режимі виживання [1].

На початок осені 2023 року в Україні працюють понад 2 мільйони ФОПів. При цьому, велику кількість було зареєстровано протягом поточного року. В середньому протягом місяця реєструється близько 25000 нових бізнес-компаній, а закривається близько 17 тисяч [1]. Це